

ÇİFTLİK HAYVANLARINDA LİF ÜRETİMİ

5. Hafta

Prof. Dr. Gürsel DELLAL

TÜRKİYE'DE HAYVANSAL LİF ÜRETİMİ

Türkiye-Tiftik

Tiftik Üretimi

Türkiye'de Yıllara Göre Kırkılan Ankara Keçisi Sayısı ve Tiftik Üretimi (tuik.gov.tr., 2009)

Yıllar	Ankara Keçisi Sayısı (Baş)	Üretim (Ton)
1991	898785	1379
1995	529818	797
2000	274019	421
2005	176802	302
2008	110266	194
Değişim 1991–2008	% -87	% -86

- Türkiye'de Ankara keçisi sayısı ve tiftik üretiminde de son 45–50 yıldır sürekli olarak bir azalma yaşanmaktadır.
- Bu azalış 1980'li yıllar içinde hız kazanmış ve 1990 ve 2000'li yıllar arasında maksimuma ulaşmıştır. Nitekim tablodan görülebileceği gibi 1991–2008 yılları arasında tiftik üretimindeki azalış oranı % 86 olup, 2008 yılı tiftik üretim miktarı yalnızca 194 ton'dur.
- 2008 yılı dünya tiftik üretim miktarlarına ulaşamamasına karşın, Türkiye tiftik üretiminin özellikle Güney Afrika, ABD ve Leshoto'nun çok gerisinde olduğu tahmin edilmektedir.

- Tablodan görülebileceği gibi 1991-2008 yılları arasında Ankara keçisi sayısı ve tiftik üretiminde önemli düzeyde azalışlar söz konusudur. Bu durumun esas olarak şu faktörlerden kaynaklandığı söylenebilir:
  - 1) Tiftik fiyatları maliyeti karşılayamamaktadır ve
  - 2) Diğer sistemik sorunlar.
- Koyun sayısındaki azalış ile karşılaştırıldığında Ankara keçisi sayısındaki azalış çok daha yüksektir. Bu durum ise esas olarak:

Tiftik fiyatlarındaki düşüklüğün maliyeti karşılayamaması nedeniyle yetiştiricilerin et ve süt üretimine yönelmeden Ankara Keçisi yetiştiriciliğini tamamen bırakmaları veya sahip oldukları keçi sayısını azaltmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü;

- 1) Ankara keçisi esas olarak lif üreten bir hayvan olduğundan diğer keçi ırkları ve koyunlar ile karşılaştırıldıklarında yetersiz düzeyde olan et ve süt verimleri ile ekonomik bir yetiştiricilik yapılamayacağı görüşü hakimdir.

- 2) Daha da önemlisi Ankara keçilerinin süt, et, deri ve post verimlerinden de ekonomik olarak yararlanılabileceğinin belirlenmesine ve bu durumun ilgili çevrelere bildirilmesine (Akman ve ark., 1993) rağmen, bu keçilerin et ve süt verimlerinden yararlanma konusunda istenilen ilerlemeler sağlanamamıştır.
- 3) Ankara keçisi yetiştiriciliğinin azalmasında, bu ırkın yoğun olarak bulunduğu İç Anadolu Bölgesi'nde keçi eti ve sütü ve ürünlerinin tüketiminin düşük olması, iş gücü teminindeki zorluklar, ormanlık bölgelerde bulunan işletmelerde keçi yetiştiriciliğinin bırakılmaya zorlanması, yem kaynaklarının yetersizliği ve teminindeki sorunlar ve yetiştirici ailelerin sosyo-ekonomik yapılarında ortaya çıkan değişimler gibi faktörlerin de önemli düzeyde etkili oldukları söylenebilir.

Tiftik Kalite Özellikleri ve Kullanım Alanları

Türkiye’de Üretilen Tiftiklerin Bazı Kalite Özellikleri ve Kullanım Alanları

(Erdoğan, 1989; Öztürk ve Goncagül, 1994; Yavuzer, 1997)

Cinsiyet ve yaş	Kirli tiftik miktarı (kg)	Lif çapı (μ)	Mukavemet (g)	Lüle Uzunluğu (cm)	Esas Kullanım Alanları
Oğlak dişi	1.100	26.24	-	15.46	Kumaş, kilim, battaniye, şal, sof ve diğer geleneksel el sanatları üretimi
Oğlak erkek	1.200	26.21	-	15.49	
Dişi 2 yaşlı	2.100	29.46	23.63	13.28	
Dişi 3 yaşlı	2.400	31.08	22.68	14.53	
Dişi >3	2.500	33.76	-	15.14	
Teke	2.600	35.96	23.74	15.86	

- Tiftiğin dünya pazarlarındaki değerini esas olarak lif çapı, uzunluk, kıvrım ve mukavemet gibi kalite özellikleri belirlemektedir.
- Tablodan görülebileceği gibi tiftiğin kalitesini belirlemedeki en önemli özellik olan lif çapı bakımından, Türkiye’de üretilen tiftiklerin ABD ve Güney Afrika Cumhuriyeti’nde üretilen tiftiklerden (sırasıyla 26.2–36.1 ve 31.5–33.5 μ : Shelton, 1993) çok geri olmadığı söylenebilir.
- Buna karşın, Türkiye’de üretilen tiftiklerin lif çaplarının gerçek dağılımları ile birlikte ham tiftik ile tiftik ipliği özellikleri arasındaki ilişkileri araştıran yeterli sayıda çalışma bulunmamaktadır.
- Türkiye’de üretilen tiftiklerin kalite özelliklerine göre sektörel kullanım oranlarına ait verilere ulaşılamamasına karşın, esas olarak kumaş, kilim, battaniye, şal, sof ve geleneksel el sanatları gibi alanlarda kullanıldıkları bildirilmiştir (Erdoğan, 1989).

Ham Tiftik Sektörü

- İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME) tarafından 2009 yılında hazırlanan “Elyaf ve İplik” raporunda (Sevim, 2009) tiftik lifi ve ipliği ihracat ve ithalat değerleri bulunmamaktadır. Bununla birlikte Tekstil İhracatçıları Meclisi verilerine göre 2007–2009 (Ocak-Haziran) yılları arasında ham tiftik ihracatı değerlerinin yer almamasına karşın 2007 yılındaki tiftik ithalat değeri yaklaşık 58.691 ABD dolarıdır. 2008 yılında ise ithalat yapılmamıştır. 2009 yılının Ocak ve Haziran ayları arasındaki ithalat değeri ise oldukça düşük olup yalnızca 2.790 ABD dolarıdır (Anonim, 2009).
- Türkiye’de üretilen tiftik yalnızca Tiftikbirlik tarafından alınmakta ve bu kurum tarafından iç pazara verilmektedir.

Türkiye-Keşmir, Üst Kaba Kıl ve Kaşgora

Keşmir, Üst Kaba Kıl ve Kaşgora Üretimi

Türkiye’de Yıllara Göre Kırkılan Kıl Keçisi Sayıları ve Toplam Kıl Üretimleri
(tuik.gov.tr., 2009)

Keçi	1991		1995		2000	
	Kıl Keçisi Sayısı (Baş)	Üretim (Ton)	Kıl Keçisi Sayısı (Baş)	Üretim (Ton)	Kıl Keçisi Sayısı (Baş)	Üretim (Ton)
Kıl Keçisi	7116528	3955	6173231	3397	4922793	2697
Keçi	2005		2008		Değişim 1991–2008	
	Kıl Keçisi Sayısı (Baş)	Üretim (Ton)	Kıl Keçisi Sayısı (Baş)	Üretim (Ton)	Kıl Keçisi Sayısı (Baş)	Üretim (Ton)
Kıl Keçisi	4435443	2654	3740877	2238	% -47	% -43

- Türkiye’de keşmir lifinin üretimi yeterli düzeyde yapılamamaktadır. Bu durum esas olarak 1) yüksek miktarda keşmir üreten Keşmir keçisi ırklarının bulunmamasından ve 2) bu lifin üretimine yönelik sistemlerin kurulamamasından kaynaklanmaktadır.
- Türkiye’de 2008 yılı verilerine göre yaklaşık olarak 3.7 milyon baş kırkılan Kıl keçisi bulunmaktadır. Kıl keçilerinin de keşmir üretebilmelerine karşın, üretilen miktarların oldukça düşük olması, yetiştiricilerin büyük çoğunluğunun bu lifin dünyadaki ekonomik değeri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları, yaylacılık koşulları ve iş gücü durumu gibi faktörlere bağlı olarak Kıl keçilerinden bu lif genel olarak toplanmamaktadır (Yetiştiriciler ile kişisel görüşmeler Dellal, 1990–2007). Bu nedenle de Türkiye’de yerli Kıl keçilerden üretilen keşmirlerin üretim miktarlarına ilişkin veri bulunmamaktadır.

- Türkiye'de keçi üst kaba kılları esas olarak Kıl keçilerinden elde edilmektedir. Tablodan görülebileceği gibi 1991 ve 2008 yılı arasında Kırkılan Kıl keçisi sayısı ve üst kaba kıl üretiminde sürekli bir azalış yaşanmıştır. Buna karşın, kırkılan Kıl keçisi sayıları ile karşılaştırıldığında, üretilen üst kaba kıl miktarları oldukça düşük düzeydedir. Yapağı ve tiftik üretiminde olduğu gibi, yıllara göre keçi üst kaba kılı üretimindeki azalışlarda da toplam ve kırkılan hayvan sayılarındaki düşüşlerin belirleyici faktör olduğu söylenebilir.
- Dünyadaki üretimi henüz düşük düzeylerde olan kaşgora lifinin Türkiye'de üretimi bulunmamaktadır.

Keşmir, Üst Kaba Kıl ve Kaşgoreanın Kalite Özellikleri ve Kullanım Alanları

-Türkiye’de yetiştirilmekte olan Kıl ve Kilis keçilerinden elde edilen keşmirlerin lif çapı değerleri 13.54–17.60 μ arasında değişmektedir. Dünyada üretilen birinci sınıf keşmirlerin lif çaplarının 14–15 μ ve esas olarak örgü giysilerin üretiminde, daha düşük kalitedeki keşmirlerinin ise lif çaplarının 17–18 μ ve daha çok da dokuma giysilerin üretiminde değerlendirildikleri (Westhuysen, 2005) dikkate alındığında, Türkiye’de Kıl ve Kilis keçilerinden üretilen keşmirlerin her iki kalite gurubu içine de girebileceği söylenebilir. Buna karşın, keşmir lifinin kalitesi ve kullanım yerini belirlemede lif çapı bakımından dağılım ve lif rengi (beyaz en tercih edilen renktir) özelliklerinin de çok önemli olduğu bildirilmektedir (Hopkins, 1992). Daha da önemlisi karlı bir keşmir üretimi esas olarak, keçi başına üretilen keşmir miktarı tarafından belirlenmektedir (Couchman, 1988).

- Bu nedenle Türkiye'de Kıl ve Kilis keçilerinden elde edilen keşmirlerin şu aşamada tekstil sanayinde kullanılmalarının zor olduğu söylenebilir. Çünkü; Türkiye'de bu keçi ırklarından elde edilen keşmirlerin lif çapı dağılımları tam olarak bilinmemekte, Kıl keçilerinden elde edilen keşmirler içinde beyaz renkli keşmirler düşük oranlarda bulunmakta (yaklaşık % 14) (Söylemezoğlu ve ark., 2002) ve elde edilen keşmir miktarları (Kilis keçisi: 49.68 g; Kıl keçisi: 40.00-51.42: sırasıyla Altınbaş, 1978 ve Gökmen and Boztepe, 2004) ekonomik bir keşmir üretimi için yetersiz kalmaktadır.

- Buna karşın, bölgelere göre Filik, Delhem ve Tiftik olarak da isimlendirilen keşmirler, saf veya diğer lifler ile karışık olarak şapka, eldiven, atkı ve çorap gibi el sanatı ürünlerin üretiminde kullanılarak aile içi tüketimde ve/veya lokal pazarlarda değerlendirilebilmektedirler. Nitekim 1987 yılında Erzurum ve yöresinde yapılan görüşmelerde keşmirlerden üretilen bir kaşkolun 80–100 TL, kalpağın 10–100 TL, eldivenin ve çorabında 10–15 TL'sına alıcı bulunduğu bildirilmiştir. Söz konusu ürünler bölge insanı tarafından romatizmal hastalıklardan korunma düşüncesiyle tercih edilirken, esas alıcılar yabancı turistler olmaktadır (Trakya ve Marmara dışındaki tüm bölgelerde yetiştiriciler ile yapılan görüşmeler: Dellal, 1987–2007).
- Tablodan görülebileceği gibi Türkiye'de üretilen üst kaba liflerin çapları çok yüksek olup, genel olarak 64–88 μ arasında değişmektedir. Ticari kullanımları çok düşük düzeydedir ve esas olarak kırsal bölgelerdeki yaşamda önemli yerleri olan çadır, çuval, yer yaygısı ve kolan gibi el sanatı ürünlerin üretiminde kullanılmaktadırlar.

Türkiye’de Üretilen Keşmir, Üst Kaba Kıl ve Kaşgora Liflerinin Bazı Kalite Özellikleri ve Kullanım Alanları

Keçi ırkı	Lif tipi	Kirli lif miktarı (g)	Lif çapı (μ)	Renk	Mukavemet (gr)	Elastikiyet (%)	Uzunluk (Lüle-cm)	Kullanım Alanları	Kaynak
Kıl Keçisi	Keşmir	40.00–51.42	13.54–17.60	Sk, K, Be	2.464±0.105	32.524±0.830	2.4 -5.49	Başlık, atkı, eldiven ve çorap	Koyuncu ve Tuncel, 1992; Dellal ve ark., 2001a; Gökmen and Boztepe, 2004
Kıl Keçisi	Üst kaba kıl	336–596	64–93	Bo, S, K, Be	71–114	-	11.8 (tek lif uzunluğu)	Kıl çadır, tela, kolan, yer yaygısı, heybe ve çuval	Dellal ve ark., 2001b
Kilis Keçisi	Üst kaba kıl	422.7±13.28	O:69.81±1.72 Y:71.50±1.25 B:75.68±1.31	-	-	-	-	-	Tuncel, 1982.
Kilis Keçisi	Keşmir	49.68	16.12	-	-	-	5.22	-	Altınbaş, 1978; Söylemezoğlu ve ark., 2002
Ankara x Kıl Keçisi Melezi	Kaşgora	346.7	19.1	-	-	-	8.4	-	Koyuncu, 1994

Ham Keşmir ve Üst Kaba Kıl Sektörü

- Türkiye'de yerli keşmir üretiminin yok denecek kadar az olmasına karşın, özellikle Akdeniz Bölgesi'nde bazı tüccarlar, bahar ve erken yaz aylarında kırılmış keçi lif gömleklerini (bu gömlekler bu mevsimlerde kaba üst kıl ve keşmirleri birlikte içerirler) çok düşük fiyatlar ile toplayarak keşmirleri üst kaba kıllardan ayırdıktan sonra Türkiye içine veya dış ülkelere pazarlayabilmektedirler. Bununla birlikte Türkiye'de kirli ve temiz keşmir lifi sektörüne ilişkin veriler çok yetersizdir. Türkiye'nin düşük düzeylerde de olsa keçi üst kaba kılı ihracatı ve ithalatının olmasına karşın, tabloda da görülebileceği bu lifin ihracat ve ithalat değerleri yün, yapağı, kıl ve bunların döküntüleri şeklinde verilen toplam ihracat ve ithalat değerleri içinde gösterilmektedir. Bu nedenle bu lif için de sektörel verilerin yetersiz olduğu söylenebilir. Buna karşın, üst kaba kıllar tela ve kıl çadır üretiminde etkin bir şekilde kullanılmaktadırlar. Tela üretimi yapan firmalar esas olarak Kastamonu, kıl çadırı üretimi yapan firmalar ise Aydın ilinde bulunmaktadırlar.